

ARAPÇANIN LİBYA LEHÇESİNDEKİ TÜRKÇE KELİMELELER

ERKAN TÜRKMEN*

Libya'daki Osmanlı hâkimiyetini (1551-1911) şu üç bölümde incelemek gelenek haline gelmiştir: 1- Birinci Osmanlı Devri (1551-1711). 2- Karamanlılar Devri (1711-1835). 3- İkinci Osmanlı Devri (1835-1911).¹

Murat Ağa ile başlayan ilk devirde daha ziyade Avrupa'dan gelen düşman tehlikesine karşı birlik sağlamaya, ülkenin askerî ve siyasî durumunu güçlendirmeye önem verilir. Bu sebeple Türk Dili ve Kültürünün henüz tam manâsıyla halkı etkilemeye başladığını düşünemeyiz, ancak Türkçe askerî tabirlerinin Libya Arapçasına nüfuz etmeye başladığını kabul edebiliriz.

Ahmed Paşa ile başlayan Karamanlılar Devri, Türk ve Libyalıların kaynaşmasının altın çağı olarak görülmektedir. Hatta, bazı Türk ve Libyalıların izdivacı sonunda doğan çocuklar yakın zamana kadar hem Arapça hem de Türkçe bilmekte idi. Kuzey Libya'da hâlâ Türk köylerine rastlanmaktadır. Maalesef, büyük bir çoğunluk Türkçeyi unutmuştur. Libya'nın Osmanlılardan kopmalarından sonra, biraz da Mısır'ın Arapçılık politikası tesirinde Türk unsurlar gittikçe yok olmaya başlamıştır.

Bingazi Üniversitesinde iki sene öğretim üyeliği yaptığım sırada bu konuya yönelip, Libya halkından ve orada yayımlanan bu konu ile ilgili kaynaklardan yararlanarak Türkçeden geçen kelimeleri tesbit etmeye çalıştım. Bu kelimelerin tamamıyla yok olma kaygısı, çalışmamızın önemini artırmaktadır. Listeye geçirdiğimiz kelimeler daha ziyade Bingazi ve civardaki köyleri kapsamakta olup şu üç türdendir:

- 1 – Türkçeden doğrudan doğruya Arapçanın Libya Lehçesine (ALL) geçen kelimeler.
- 2 – Türkçe vasıtasıyla ALL'ne geçen Farsça kelimeler. Bunlar iki çeşittir: a) Yapı ve anlam bakımından Farsça olan kelimeler, mese-lâ: köfte, kebab, piyade v.s., b) Yapı itibarıyla Farsça fakat anlam

* Doç. Dr. Erkan Türkmen, Selçuk Üniversitesi, Fen -Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri Bölümü Öğretim Üyesi, Konya.

¹ Tahsilât için bkz. Tevfik Karasapan, *Libya*, Resimli Posta Matbaası, Ankara 1960.

bakımından tamamıyla Osmanlılara ait kelimeler, meselâ: hasta (Far.) = “yorgun, argın” fakat Türkçede ise “sıhhatini yitirmiş kişi” anlamındadır.

- 3 – Yapı itibarıyla Arapça fakat anlam bakımından Osmanlılara ait kelimeler, meselâ: ukala (Ar.) = “akıllılar” halbuki Türkçede tam tersine “bilgiçlik taslayan” demektir.

Bu kelimelerin anlam itibarıyla da altı çeşit olduğunu söylebiliriz:

- 1 – Askerî tabirler, meselâ: “bölükbaşı”.
- 2 – Aletler, meselâ: “çakuş”.
- 3 – İdare ile ilgili tabirler, meselâ: “kaymakam”.
- 4 – Bazı sıfatlar, meselâ: “doğri”.
- 5 – Yemek adı ve mutfak eşyası, meselâ: “yahni”, “kaşık”.
- 6 – Giysiler, meselâ: “yaka”.²

Aşağıdaki listede bir taraftan kelimelerin ALL’deki anlamları ile okunuşlarını vermeye çalışılırken Türkçedeki anlamı ve mümkün olan kaynağı da belirtilmiştir. Libya’da kullanılan Türkçe kelimeler elbetteki bu listeden ibaret değildir. İncelemeler derinleştikçe daha çok kelime ve ifadelerin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Bu bakımdan burada sunulan liste böyle bir çalışmanın yalnızca başlangıcı sayılabilir.

I – TÜRKÇE KELİMELER VE ALL’DEKİ ANLAMI:

أبلا abla:
“Bayan öğretmen”.

أغا ağa:
“Bir müessesenin başı, soylu kişi” (bkz. Misrati., s. 231).

TÜRKÇESİ VE DİĞER AÇIKLAMALAR:

abla:
“Büyük kızkardeş” < ağa + bula
= “ev sahibesi” (bkz. Tar., s.122
ve Rad., I. s. 634).

aga:
“Büyük, efendi, reis, ailenin büyüğü, ağabey” ağmak = “yüceltmek, yükseltmek” (bkz. Cl., s. 77) + -a (fiilden isim yapma eki, bkz. Muharrem., s. 183).

² Benzeri taksimi için bkz. Ahmed Ateş, *Türk Kültürü Araştırmaları*, yıl 11, 1965 Ankara, s. 5-25.

اردكاش arkadaş:

“Arkadaş, dost” *arkadaş*’ın bozuk şekli. ‘ka’ ile ‘da’ heceleri yer değiştirmiştir.

الايات alayat:

“Askerî birlikler” *alay*’ın çoğulu (bkz. Ateş., s. 10). *Alay* (Türk.) + -at (Ar.) çoğul eki. Bkz. Şiir., s. 114.

اوجاق ucak:

“Kahve yapmaya yarayan küçük ocak” Gülensoy’un verdiği diğer anlamlar ALL’de yoktur (bkz.s.136).

اون باشى onbaşı:

“On kişilik bir manganın başı”. Bu tabir de yaygınlığını yitirmiştir.

بويى boya:

“Renk vermeye yarayan madde”.

باشا başa:

“Yüksek sivil veya askerî memur.”

باش شاولى baş çavuş:

Baş çavuş” Arapçada “ç” olmadığı için bu harf “ş” olmuştur.

arkadaş:

Aynı. < *arka* = “mecaz olarak *des-tek*” (bkz. K., I, s. 60) + -daş (eşitlik eki, bkz. Cl., s. XIII).

alay:

“Üç tabur asker.”

ocak:

“Ateş yakıp iş görmek için hazırlanan bir yer” *ocak*. (Bkz. DT., I, s. 64 ve Cl., s. 22).

onbaşı:

Aynı.

boya:

Aynı. Eski şekli ‘*buduq*’ (bkz. DT., I, s. 175).

paşa:

Aynı. Ya Farsça *padîşah*’ın kısaltılmış şeklinden (bkz. Stein., s. 147 ve Räsänen., s. 381) ya da Türkçe *baş* + *ağâ*’dan (Sultan Velled’in divanında dahi bu kelime şeklini muhafaza etmektedir, bkz. Divan-ı Türki-yi Sultan Velled, İstanbul, s. 14).

baş çavuş:

“Manga komutanlarının başı” *baş* + *çavuş*; *çavuş* = “savaşta saf-ları düzelden, savaş olmadığı zaman da askerî zulümden koruyan kimse.” (bkz. DT., I, s. 368 ve Cl., s. 399).

بشواش bişvaş:

“Yavaş, yavaşça” ALL’de ilk hece ‘y’ yanlış telaffuz olarak ‘biş’e dönüşmüştür.

yavaş:

“Hızlı olmayan.” (bkz. DT., III, s. 10-11).

برداك bırdak:

“Bardak”. İlk hecedeki geniş sesli “a” ALL’de dar sesli “ı”ya dönüşmüştür.

bardak:

“Su, şerbet gibi şeyler içmek için kullanılan kap.” Eski şekli *bart* (bkz. DT., I, s. 241).

برغل bargal:

“Bulgur”.

bulgur:

“Kaynatıp kurutulduktan sonra ve kabuğu alındıktan sonra kırılarak buğday”.

برنجی birinci:

“Birinci” İlk iki hecedeki ince sesli “i” Araççanın etkiyle “ı” ya dönüşmüştür”.

birinci:

“Bir sayısının sıra sıfatı”.

بسطرمة bastırma:

“Pastırma”.

pastırma:

“Tuz, çemen ve et karışımının bastırılarak güneşte kurutulmuşu” *bastırmak* (bkz. batırmak DT., II, s. 171).

بعجة bogca:

“Bohça” Ar. bukça, çoğ.bukaç (bkz. Ateş, *a.g.e.* s. II).

bohça:

“İçinde çamaşır elbise v.s. gibi şeyler koymaya yarayan dört köşe kumaş” boğ (Türk.) = “paket, bohça” + -ça (Far.) küçültme eki.

بيك bek; bik:

“Başkan, bay, koca.

bey:

Aynı.

بکراج bakrac:

“Kahve pişirmek için kullanılan kap, cezve”. Son sessiz harf ‘ç’ ‘c’ olmuştur.

bakraç:

“Süt veya su kaynatmak için kullanılan kova” < *bakır* + -aç (bu ek için bkz. Muharrem., s. 167).

- بلطه balta:
“Balta.”
- بوریک burek:
“Börek.”
- بلقباشی bılıkbaşı:
“Bir askerî bölüğün başı”
Arapçada ince sesli “ü” ve
“ö” olmadığından “ı” ya
dönüştürülmüştür.
- برق barek:
“Bayrak”, ilk hecedeki “y”
düşmüş ve ikinci hecedeki
kalın sesli “a” ince sesli
“e” ye dönüşmüştür.
- دامغه damga:
“Damga” (bkz. Misrati., s.
238).
- دوغری dogrî:
“Bir ucundan öbür ucuna
kadar yönü değişmeyen.”
- دوشه doşa:
“Dövüş, gürültü patırtı.”
Arapçanın tesiri ile ünlü
uyumu bozulmuş, “v” kon-
sonantı düşmüştür.
- سزاق sanzak:
“Bayrak” (bkz. Şiir., s. 114).
- balta:
“Ağaç kesmeye, odun yarmaya
yarayan, ağaç saplı demir alet”.
Eski şekli *baldu* (bkz. DT., I, s.
14 ve 418 ayrıca Cl., s. 333).
- börek:
“Ünlü hamur yemeği”.
- bölükbaşı:
Aynı.
- bayrak:
Aynı. Aslı *batrak* (bkz. Cl., s.
307).
- damga
“Bir şey üzerine bir nişan bas-
maya yarayan araç” (bkz. Doer-
fer, II, s. 933; Cl., s. 504 ve
DT., I, s. 424).
- doğru:
Aynı, fakat “yanlış olmayan, ger-
çek” gibi diğer anlamlar ALL’de
yoktur. Eski şekli *toğru* (bkz. Cl.,
s. 465).
- dövüş:
“kavga, dövmek eylemi.” Eski şekli
töğüşmek (bkz. DT., II, 106).
- sancak:
“Mutasarrıflık, bayrak” <*sançmak*
(bkz. DT., III, s. 420).

شاکوش şakuş:
“Çekiç”.

شاورمه şavurma:
“Kavrulmuş et”.

باش شاولش şavuş başı:
“Çavuşların başı”.

شانتە şanta:
“Çanta, el çantası”.

شکماجه şekmace:
“Masa veya dolapların gözü” Türkçedeki diğer anlamlar ALL’de yoktur.

شایلا şeyle beyle:
“Ne olursa olsun, olduğu gibi” Türkmencede kelimenin aynı şekilleri mevcuttur.³

سکالو sakallı:
“Yaşlı” (bkz. Şiir., s. 154).

طولە tolma veya dolma:
“İçi doldurulmuş sebze.”
(bkz. Misrati., s. 234).

طابور tabur:
“Sıra, yemek v.s. sırası”.

çekiç:
“Çivi çakmak v.s. gibi işlerde kullanılan saplı araç” < çakuç (bkz. DT., II, s. 287). Misrati ise Far. olarak göstermektedir (bkz. a.g.e., s. 252).

kavurma:
“kavrulmuş et veya tahıl” < kağurmak (bkz. Cl., s. 612).

çavuşbaşı:
“Bkz. burada “başçavuş”.

çanta:
Aynı. Diğer şekilleri ise cantay ve çontay’dır (bkz. DS., III, s. 1071 ve ŞS., s. 159).

çekmece:
Aynı. Çekmek.

şöyle böyle
“Aşağı yukarı”.

sakallı:
“Sakal sahibi”.

dolma:
“İçi doldurularak yapılan yiyecek” < doldurmak.

tabur:
“Dört bölükten oluşan askerî birlik.” (asker gibi ard ardaya dizilmiş insanlar. Moğolca tabkur).⁴

³ Bkz. İlhan Çeneli, “Türkmen Türkçesi Sözlüğü, Türk Dili Araştırma Yıllığı, Ankara 1986, s. 36 ve 73.

⁴ Bkz. Tuna, Osman Nedim, “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler,” TM. XVII, İstanbul 1972, s. 222.

طابو tabbu:

“İmzalı devlet evrakı”.

tapu:

“Bir mülkün kime ait olduğunu gösteren belge” < tapı = “andlaşma” (bkz. DT., III, s. 216).

طوبجی tobci:

“Topun başında bulunan asker”.

topçu:

Aynı. < top = “kurre, gulle” (bkz. Cl., *tob*, s. 435) + -çu

قاشق kaşık:

“Kaşık”.

kaşık:

“Sulu yiyecekleri ağıza getirmeye yarayan kürek biçiminde sofraya aracı”. Eski şekli *kaşuk* (bkz. DT., I, s. 504; *kaşımak* fiilinden *kaşuk* = “kaşımak suretiyle oynanan nesne.” (bkz. Cl., s. 671).

کفتان kaftan:

“Erkekler veya bayanlar için uzun giysi”.

kaftan:

“Uzun ve hafif üstlük giysi”. (bkz. DT., I, s. 435).

قیمه kıyma:

“Soğan ve yumurta ile pişirilen kıyma”.

kıyma:

“Kıyılmış et” < *kıymak* (bkz. DT., III, s. 173).

کاط kat:

“Bina katı”.

kat:

“Üst üste konmuş şeylerin her biri.” (ayrıca bkz. DT., I, s. 320).

کباب kabak:

“Sebze türü, kabak.” (Misrati'nin gösterdiği gibi Farsça değildir, bkz. Misrati., s. 257).

kabak:

“Kabakgillerden bir bitki.” (bkz. DT., I, s. 382 ve Cl., s. 582).

کریاج kırbac:

“Ucu esnek parça deriden yapılan vurma aracı”.

kırbaç:

Aynı. < *kır* = “sıyırma” (bkz. Cl., s. 643) + -baç (fiilden isim yapma eki bkz. Muharrem., s. 187).

كورغلى koroglı:

“Türk babasından doğan çocuklara verilen ad, bir Türk kabilesinin adı”.

كوبرى kubri:

“Köprü” (*kubri* ve *kabarı* şekilleri için bkz. Gülensoy, s. 153) ALL’de tek şekil *kubri* vardır.

كورك korek:

“Kömür veya toprağı bir yerden bir yere alıp atmaya yarayan uzun saplı araç”. ALL’de bir de atasözü vardır: من كورك الى بيت النار = “kürekten ateş evine” yani “canı cehenneme.”

نيسه neyse:

“Aldırma, boş ver”.

ورغان vurgan:

“İçi pamuk dolu yatakta örtmeye yarayan örtü”.

ياميشى yamişi:

“Kuru üzüm veya incir gibi meyve.” (Misrati., 233).

ياقا yaka:

“Gömleğin boyun bölümü”. ALL’de yalnızca bu anlam.

يوغورت yogurt:

“Maya katılarak koyulaştırılmış süt”.

köroğlu:

“Kocası tarafından karısına verilen ad”.

köprü:

Aynı. Eski şekli *köprüğ* (bkz. DT., I, s. 478). Türkmencede de *köpri* şekli vardır (bkz. İlhan Çeleni, a.g.e. s. 60).

kürek:

Aynı. Eski şekli *kurgek* (bkz. DT., II, s. 289).

neyse:

“Böyle olmakla beraber, buna rağmen ne + ise.

yorgan:

Aynı. < *yogurkan* (bkz. DT., I, s. 197 ve 210).

yemiş:

“Meyve, incir.” (tafsilat için bkz. Cl., s. 138).

yaka:

“Bir şeyin kenarı, gömleğin boyun bölümü v.s. (bkz. DT., I, s. 389 ve 253 ile Cl., s. 898).

yoğurt:

Aynı. (Kaynağı için bkz. DT., I, s. 182 ve Cl., s. 907).

II - FARSÇA KELİMELER; ALL'-
DEKİ ANLAMI:TÜRKÇEDEKİ ANLAMI VE AS-
LI:

بارا bara:

"Maden ya da kağıt akçe".

para:

Aynı. Far.'da bu anlam yaygın değildir. Far. "Bir nesnenin parçası, rüşvet, hediye." (bkz. And., II, s. 861 ve Ziya., s. 418).

برواز bervaz:

"Pencere ve resim kenarı".

pervaz:

Aynı (bkz., Stein. s. 245).

بياده biyade:

"Yaya asker." Bu kelime de diğer askerî terimlerle birlikte yerini Arapçaya bırakmaktadır.

piyade:

"Yaya asker, yaya" < Far.'daki = "ayak".

دسته deste:

"Bir düzine, demet".

deste:

"Demet" < Far. *dest* = "el". Yani ele sığabilen miktar.

خرده hurda:

"Maden döküntüleri, kırıntılar".

hurde: (çoğ. hurdavat)

Türk. Far. Aynı.

حسته خانه hastehane:

"Hastehane."

hastahane:

Aynı. *Haste* (Os.) = "Sağlığını yitirmiş kişi" + *hane* (Far.) = "ev". *haste* (Far.) = "Yorgun, yaralı, perişan." (bkz. An., II, s. 1651).

خشاف huşaf

"Taze veya kurutulmuş meyvelerin şeker katılmış bol suda kaynatılmasıyla yapılan şerbet.

hoşaf:

Aynı. < *hoş* (Far.) = "iyi, tatlı" + *âb* = "su."

زبرك zambarak (ya da "zemberek")

"Saatın madenî yayı" ve "zembereği boşaldı" yani

zemberek:

"Kapılara takılan yaylı kapama mekanizması" < *zemberek* (Far.)

- kontrolunu kayıp etti, biçimindeki deyim ALL'de mevcuttur.
- کنزیر canzir:
"Zencir".
- سردار serdar:
"Başkomutan".
- سرسری sarsarı:
"Yaman adam, kurnaz".
- سواری suvari:
"Atlı".
- شارشاف şarşaf:
"Yatak örtüsü, örtü".
- شیشمه şişma:
"Çeşme".
- شوال şuval:
"Çuval".
- شوربه şorba veya şırba:
"Sulu aş".
- تنجر tancara:
"İçinde yemek pişirilen kap".
- "küçük top, ucu keskin yay." Türkçedeki anlam Farsçada yoktur.
- زینجیر zincir:
"Bir birine geçmiş bir sıra halkadan oluşan bağ". Far. *zencir* = T.T.siyle aynı.
- سردار serdar:
Aynı. < *ser* (Far.) = "baş" + *-dar* (Far. isimden isim yapma eki).
- سرسری serseri:
Os. "Başıboş, avare." Far. "Âdi, soysuz." (bkz. Ziya., s. 1186).
- سواری suvari:
Aynı. Os. tabiri. Far. "at biniciliği" (Bkz. Stein., s. 705).
- چارشاف çarşaf:
Aynı. Os. tabiri. < Far. *çadırşab* = "Yatak örtüsü, örtü" (Stein., s. 384).
- چشمه çeşme:
"Yalıklı su hazinesi, musluk." Far. "Su kaynağı".
- چوال çuval:
"Büyük torba." Far. *cuval* (bkz. Stein., s. 376).
- چوربا çorba:
Aynı. < Far. *şur* = "tuzlu" + *ba* = "et suyu, aş" (bkz. Ziya., s. 1337).
- تنجر tencere:
Aynı. < Far. *tencir* = "İçinde yemek veya helva pişirilen kap" + *-e* (bkz. And., II, s. 1197).

عفارم afaram:

“Çok yaşa, var ol” (bkz. Şiir., s. 160).

فشيك fuşek:

“Kurşun”.

كفته kufta:

“Köfte”.

كليم kilim:

“Kalın kıl ya da yün dokuma”.

كهنه kuhna:

“Eski”.

ماشه maşa:

“Ateş veya kızgın bir şeyi tutmaya yarayan madenden bir araç”.

نازك nazik:

“Yapısı ince”.

نامه nama:

“Mektup, resmî evrak,” (bkz. Şiir., s. 115).

نيشان nişan:

“İşaret, madalya”.

هندازه handaze:

“Ölçü” (bkz. Misrati., s. 256).

aferin:

“Bravo, var ol” < Far. = “bravo, çok iyi yaptın” (Stein., s. 82).

fişek:

Aynı. (Diğer anlamlar için bkz. T.S., s. 299). Far. *fişeng* (bkz. Stein., s. 930).

köfte:

“Kıyılmış etten yumurta şekline getirilmiş yemek çeşitleri.” < *kuften* (Far.) = “dövmek”.

kilim:

Aynı. Farsçası ise *gilim*'dir. (bkz. Stein., s. 1096).

köhne:

“Eski, eski püskü.” Far. *kuhne* (bkz. Ziya., s. 1619).

maşa:

Aynı. Far.'da da aynı (bkz. And., VI, s. 3748).

nazik:

Aynı. < Far. *nâzûk* = “İnce ve lâtif” (bkz. Ziya., s. 1859).

name:

“Mektup” T.T.'de yoktur.

nişan:

“İz, belirti, alâmet, madalya” (bkz. Ziya., s. 1889).

endaze:

“Ölçü” Far., Aynı (bkz. Ziya., s. 175).

يخني yahni:

“Et suyu biçiminde Türk yemeği” (bkz. Misrati., s. 258).

yahni:

“Soğan ile sade ya da kuru sebzeli et yemeği”.

III - YAPI İTİBARIYLA ARAPÇA FAKAT ANLAM BAKIMINDAN OSMANLICAYA AİT KELİMELER:

ALL' DEKI ANLAMI:

TÜRKÇESİ:

اجز احانه aczahana:

“İlaçların yapıldığı ve satıldığı yer.”

eczane:

Aynı. < *acza* (Ar.) = “Kimyasal öğeler” + *hane* (Far.) = “ev”.

اختيار ihtiyar:

“Yaşlı” (bkz. Misrati., s. 232).

İhtiyar:

“Yaşlı” Os. Arapçada ise “Saygı değer seçkin kişi” demektir.

اسطى usta:

“Bir zanatta uzman kişi”.

usta:

Aynı. (Ar.)’nın kısaltılmış şekli.

بودالا budala:

“Zeki olmayan kişi”.

budala:

Aynı. Arapçada “dosdoğru kişi” (*badil* (بدیل) ve çoğul şekli ise *budala*’dır.

تعميرجى باش baş tamirci:

“Baş onarımcı”.

baştamirci:

Aynı. < *baş* (Türk.) + *tâmir* (Ar.) + -cı. Os. tabiri.

باش کاتب baş kâtib:

“Baş yazıcı.”

baş kâtip:

Aynı. < *baş* (Türk.) + *kâtip* (Ar.) = “yazıcı”.

تيزدان tezdandan veya dizdan:

“Para koymaya yarayan cebe sığacak büyüklükteki çanta” *cüz* hecesi halk arasında *tez* veya *diz*’e dönüşmüştür.

cüzdan:

Aynı. < *cüz* (Ar.) = “parça” yani *para* + -dan (Far.) isim eki “kap veya kapsayan”.

- دبسيز debsiz:
“Edebi bilmeyen” (baştaki sesli harf “e” düşmüştür).
- زبون zabun:
“Libya’nın geleneksel üniforması”.
- سجاده seccade:
“Küçük namaz halısı”.
- عرايه حى arabaci:
“Tekerlekli kara taşıtını süren kimse”.
- قائم مقام kayım makam:
“İlçebey”.
- قرمىزى kirmızı:
“Kan renginden olan”.
- مقنبر mukanber:
“Kanburlu” Arapça kalıbına girerek *mukanbur* şeklini almıştır.
- edepsiz:
Aynı : *adab* (Ar.) = “saygı” + -siz (Türk.) olumsuzluk eki.
- zıbın
“Kolsuz giysi, kaftan altına giyilen pamuklu hırka”. (bkz. K., II, s. 948).
- seccade:
Aynı (Os.) <*secede* (Ar.).
- arabacı:
Aynı. < *arab* veya *arabat* (Ar.) = “teke veya taşıt” (bkz. SGA., s. 682) + -ci (Türk.).
- kaymakam:
Aynı. < *kayım* (Ar.) = “dik duran, sabit” + makam (Ar.) yer, mevki” Os. tabiri.
- kırmızı:
Aynı. < *kırmız* (Ar.) = “kırmızı rengi elde etmeye yarayan bir böceğin adı.” (bkz. Stein., s. 966).
- kanbur:
“İnsanın sırtında, göğsünde oluşan tümsek”.

Kısaltmalar ve bibliyografya:

- ALL : Arapçanın Libya Lehçesi.
 An. : Padişah, Muhammed Şad, Di Mah Hurşidi 1335 (1954) ilk baskısı 1882, *Ferheng-i Anandarac*, Tehran, Kitab Furuş-yi Hayyam.
 Ar. : Arapça
 Ateş. : Ahmed Ateş, *a.g.e.*, s. 5-25.
 Cl. : Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford, Clarendon Pres.
 Doerfer : Doerfer, Gerhard (1967), *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, Wiesbaden.
 Dizin : *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini* (1972), Türk Dil Kurumu, Ankara.
 DS. : *Derleme Sözlüğü* (1963-1978), Türk Dil Kurumu, Ankara.
 DT. : Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk* (1939-41-42), Türk Dil Kurumu, Ankara.
 Far. : Farsça.
 Gülensoy : Gülensoy, Tuncer (1975), "Farsça ve Arapçadaki Türkçe Kelimeler", *Türk Dili ve Edebiyatı*, sayı 21, s. 127-157.
 K. : Kadri, Hüseyin Kâzım (1927-28-43-45), *Türk Lugati*, Türk Dil Kurumu.
 KT. : Sami, Şemseddin (1317), *Kamûs-ı Türki*, İstanbul.
 Misrati : Al-Misrati, Ali Mustafa (1968), *Al-sillat beyn Libya va Türkiya*, Trablus, vazarat-al-Am va Safaka.
 Muharrem : Ergin, Muharrem (1962) İstanbul, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
 Os. : Osmanlıca.
 Rad. : Radloff (1960), *Versuch eines Wörterbuches der Türk Dialecte*.
 Resana : Resanen, Marti (1969), *Versuch eine Etymologischen Wörterbuchen-Helsinki*.
 SGA. : Steingass (1978), *Arabic English Dictionary*, Librairie du Liban.
 Stein. : Steingass (1970), *Persian English Dictionary*, Librairie du Liban.
 Şiir. : *Divan al-Shir al-sha'bi* (1977), Edebiyat Fakültesi. Bingazi, Libya.

- SŞ. : Süleyman, Şeyh (1298 H.), *Lugat-i Çağatay u Türki-yi Osmani*, İstanbul, Mihran Matbaası.
- Tar. : *Tarama Sözlüğü*, (1943-45-54-57), Türk Dil Kurumu, Ankara.
- TT. : Türkiye Türkçesi.
- Türk. : Türkçe.
- Ziya. : Şükün, Ziya (1967), *Ferheng-i Ziya*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

